

Kognitívne, percepčné a emotívne verbá v spontánnej dialogickej komunikácii na východnom Slovensku

Martina Bodnárová, Filozofická fakulta PU, Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií, tina.bodnarova@gmail.com

Kľúčové slová: verba cogitandi, verba percipiendi, emotívne a psychofyziologické slovesá, kognitívna lingvistika, spontánna dialogická komunikácia, partikulizácia, interjekcionalizácia
Schlüsselwörter: Verba cogitandi, Verba percipiendi, emotionale und psychophysiologische Verba, kognitive Linguistik, spontane dialogartige Kommunikation, Partikulisierung, Interjektionisierung

0 Úvod. Skúmanie exponovanej slovesnej triády sme realizovali na materiáli transkriptov približne 70 dialógov reprezentujúcich spontánnu, bezprostrednú dialogickú komunikáciu dospelých v priestore východného Slovenska¹. Ide o tri skupiny slovíes (vymedzené predovšetkým podľa Sokolová, 1995), ktoré sa v istých „periférnych polohách“ prenikajú jednak navzájom, jednak so skupinami verb dicendi aj verb movendi. Túto skutočnosť naznačuje napokon už česká kognitívna lingvistika (2005) a potvrdila sa aj v našom výskume. Napríklad sloveso *cítiť* sa vyznačuje „rozzôznenou sémantikou“, splývajú v ňom kontúry troch zmyslov – čuchu, chuti a hmatu (porov. 2005, s. 118), ba môže sa spájať aj s celkovými telesnými či dokonca duševnými pocitmi (porov. ibid., s. 114), čo potvrdzuje aj náš materiál: *cítiť všetky jemne chute mexika* (vzťahuje sa na chuťový zmysel) – *ale sa necítim ako unavený ani včera som sa necítil taký unavený* (vzťahuje sa na celý organizmus) – *cítila si iróniu v hlase*↑ (vo význame „vnímať“, „registrovať“, azda až tendencia ku kognitívnemu významu) – *dievčatá sa potom tak blbo cítili tam* (vzťahuje sa na spoločenskú (atmo)sféru) – *a vy by ste sa cítili zodpovedny za to čo sa vam sníva*↑ (vzťahuje sa na sféru duchovna, svedomia, morálky). Ďalej napr. v slovesách *odpustiť, tušiť, mariť sa* vnímame prelínanie kognitívnej a percepčnej sémantiky; na slovesá *vadiť, prekážať* nazeráme ako na „krížence“ verba percipiendi a emotívneho slovesa; sloveso *modliť sa* chápeme čiastočne ako kognitívne, čiastočne ako verbum dicendi; a v slovese *adorovať* zachytávame komplex významov – kognitívnych, emocionálnych i percepčných. Je tu tiež skupina metaforicky použitých pohybových slovíes, ktoré sa veľmi frekventovane vyskytujú v oblasti pomenúvania mentálnych aktivít, ale aj ľudských emócií a (psycho)fyziologických prejavov, resp. procesov, teda bolo by možné chápať ich ako sekundárne verba cogitandi či verba percipiendi (napr. *ja som na to prišiel – a zrazu jej čosi prebehne myslou – do smiechu mi vtedy ide – že mu to došlo – opisuje z akých súčasných geografických a kultúrnych východísk vychádzal*).

Spoločným znakom všetkých troch exponovaných slovesných skupín je jednak častá partikulizácia (týka sa hlavne verb cogitandi) a interjekcionalizácia (vzťahuje sa skôr na verba percipiendi) ich tvarov, hlavne druhej osoby (*rozumieš, vieš, chápeš, vidíš, počuvaj, si predstav; myslím, neviem, tuším*); jednak ich časté používanie so zámenom prvej osoby *ja*. V porovnaní s ostatnými slovesnými skupinami sa zámeno *ja* najviac spája práve s danými slovesami a je zaujímavé, že aj F. Štícha (2010) v rámci korpusového výskumu používania zámena *ja* v češtine sa zameriava na jeho výskyt či absenciu práve pri slovesách *tušiť, pripomínať, pochybovať, upozorňovať, podotýkať, zdôrazňovať, predpokladať, odhadovať, očakávať, sľubovať, vidieť, cítiť, ľutovať, uznávať, dúfať, veriť, chápať, myslieť, vedieť, tvrdiť*. Na špecifiká fungovania zámena *ja* s niektorými z uvedených slovíes upozorníme v príslušných podkapitolách.

1 Verba cogitandi. Za reprezentatívne možno pokladať sloveso *vedieť* s najvyššou frekvenciou v našom materiáli; ďalšie výrazne zaťažené slovesá sú *myslieť* (*si*), *rozumieť*, *chápať* a ich deriváty, nárečový ekvivalent slovesa *vedieť* – *znac* a jeho (spisovné) deriváty; omnoho nižšiu frekvenciu majú slovesá *veriť*, *dúfať*, *pamätať* (*si*, *sa*); napokon, poslednou podskupinou sú ojedinelé či jednorazovo a príležitostne sa vyskytujúce slovesá, ktorých repertoár je veľmi pestrý; vejár týchto kognitívnych slovies roztvoríme v záverečnej časti kapitoly.

1. 1 Vedieť. Toto bazálne sloveso cogitandi má v našom materiáli prakticky len derivát *dozvedieť sa*. Zaznamenali sme tu prevahu negovaných tvarov nad afirmatívnymi, a to predovšetkým tvaru prvej osoby singuláru prézenta. Hovoriaci zvyčajne nevie, ako sa niečo volá, nepozná názov, pomenovanie určitej entity (*a ma tje neviem ako sa volaju tje sťahovače – čo on ma tje: neviem ako sa to vola tie dve vpredu tie / ja neviem tje trúbky*); má problémy s výslovnosťou či významom niektorých výrazov (*(len preto) že si v brati´slave ne´musíš sa I:m proste prispôso´bovať↑ (či)že budeš ho´voriť↑ NE: a: ja neviem nikt..ňikt.. no ani to neviem po´vedat´↓ hej↑ ale proste→*); alebo si nevie rady s identifikáciou istej entity, pričom sa dostáva až do rozpakov (*...ja neviem proste – nie ta to majú dajake asi umelecke dni či čo ja neviem*). Nevedomosť tu úzko súvisí s procesom verbalizácie, dá sa azda uvažovať o realizácii ikonického princípu – verbalizuje sa to, že sa niečo nevie verbalizovať. Niekedy hovoriaci pri verbalizácii nevedomosti použije adverbium *teraz* (*ja teraz neviem*), čím dáva najavo, že ide iba o momentálny „výpadok“ výrazu, len o aktuálnu, nie trvalú neznalosť.

Okolie negovaného tvaru slovesa *vedieť* je neraz popretkávané neurčitými, príp. vymedzovacími zámenami (*dajakeho takeho čo študuje informatiku alebo ja neviem – teraz tie filmy nemožem sťahovať lebo mi tam niečo nesedi nejaky torrent alebo čo ja neviem – omša tam bola neviem dajaky talijan tam prišiel...*). Niekedy spojenie **neviem s opytovacím zámenom** supluje neurčité pronomen: *že počkame kym sa vyrieši neviem aka (=nejaká) vec mi povedal – ...cez tie torrenty a neviem jake (=nejaké) všelijake tie sťahovatka – ja teraz neviem ktore typy ale jak bol niekedy Považan Košičan bol: ja neviem aké (=nejaké)Váh a také. Samostatný (bez osobného zámena *ja* a bez väzby) **negovaný tvar neviem** v určitých kontextoch pôsobí už ako expletívum: *abo taka stara tam jedna taka pani išla minule s takou ŤAŽkou ces´tovkou→ ňeviem dakto jej myslim že jej pomahal – ja by som no neviem ani by som si ho najskôr asi nevšimla – tak mne povedala akože vy ste aj z ineho inštitutu a neviem že vy o tom velmi nerozhodujete – lebo má aj sestru neviem no ako o jednej vravela neviem koľko má.**

Na začiatku repliky, ale často aj na začiatku reprodukovanej priamej reči stojí spojenie **vieš čo/viete čo s antikadenciou** (*o kolkej si prišiel domov↓ – vieš čo↑ asi o jednej; hovorím že no tak povedz niečo bližšie ona vieš čo↑ nechcem rozprávať...; hovorim že viete čo↑ že ja by som tu záclonu opral; a vieš čo spravil↑ že vieš čo↑ je tu tma (...) musime odostrieť vieš čo↑ bude to len na pol okna*). Interpretujeme ho ako apel na pozornosť percipienta, ale aj ako kontaktný prostriedok a súčasne ako expletívum, vytvárajúce priestor na premyslenie pokračovania výpovede. V rámci enumerácie na konci enumeračného radu stáva „fráza“ či konštrukcia **a neviem čo**, ktorá je blízka „a tak ďalej“: *že minulý rok sme boli na ostrove a neviem čo neviem čo – normálne sme mali zástavu urobenú nakreslenú riadnu veľkú zástavu urobenú so snehulienkou a neviem čo – na nete bolo @: tričko že: @ nenávidím mais a neviem čo – ...gauč a telku a neviem čo vieš*. Niekedy spojenie **neviem čo** supluje časť reprodukovanej reči (*a mu tam vypisoval esemesky že neviem čo: jaky nefer*); inokedy nasleduje po konjunkcii *jakeby*, je súčasťou prirovnania, čím vzniká trochu paradoxná situácia – ide v podstate o „prirovnanie k ničomu“: *tam zase sa rozčul´oval jakoby neviem čo – pozri jak sa tvári jakoby neviem skade prišiel* (namiesto *čo* sa používa aj iné interogatívum), prostredníctvom ktorého sa demonštruje všeobecnosť a približnosť vo vyjadrovaní príznačná pre prejavy hovorového štýlu (porov. Mistrík, 1997, s. 509). V enumeratívnej pozícii sme

zaznamenali nielen spojenie *a neviem čo*, ale aj *čo ja viem čo* s afirmatívnym tvarom verba cogitandi; celá fráza však má tú istú platnosť ako spojenie s negovaným tvarom (...*tak by si ju nebalil ale našiel by si mladšiu alebo čo ja viem čo*). Podobne záporný význam, navyše s miernou iróniou, má aj iná konštrukcia *ta/a ja viem+antikadencia*, príp. jej nárečový/subštandardný variant *a ja znam*↑:

(1) A: pražska šunka / tricaťjedna devedesiat / to co↑

B: ta ja viem↑ tricaťjedna devedesiat↓

(2) S2:co maš za infek'ciju↓

S1: no a ja znam↑

S2: a jak sa ti dostala infek'cija do 'oči↓

S1: a ja ZNAM↑

Spojenie *ta neviem* evokuje prezentáciu nevedomosti, nelogickosti či nechápania ako dôsledku niečoho (vychádzame z toho, že *ta* koreluje so spájacími výrazmi *a tak, takže*); ide pritom o, takpovediac, neadekvátny dôsledok, pretože hovoriaci očakával inú reakciu, iný dôsledok skutočnosti vyjadrenej v prvej (1. príklad) alebo druhej (2. príklad) časti (súvetnej) výpovede uvedenej subštandardným výrazom *šak*: *šak to je pekne mesko čiste ta neviem z čoho..čo vymyšľaš*; O: *ta nech i..im tu zobia jeden pruh na odbo'čenie*↓ M: *ta neviem čom tu nespra'vili*→ *šak miesta maju dost'*↓.

Negovaný tvar druhej osoby singuláru s explicitným zámenom *ty* má podľa našej mienky komunikačnú funkciu latentnej výčitky: *ty ani nevieš jak vyzerajú Ťahanovce – ale inak ta kazeň to dnes to: zase ty nevieš lebo si nebol v kostole*. Na adresáta je zameraná aj konštrukcia (*ja*) *neviem či* s vedľajšou vetou implikujúcou predikát v druhej osobe, po ktorej nasleduje alebo sa aspoň implicitne očakáva ďalšia veta uvedená adverbatívny *ale*: *a neviem či ste išli v česku vlakom ale tam su perfektne prehľadne všetko digitalne – na belehradskej neviem či pametaš tie končiny... – neviem či máš neviem aký máš vzťah k urban fentezy – ja neviem či vam už dagdo hovoril... .* Excerpované prípady interpretujeme asi v tom zmysle, že expedient sa v nich odvoláva či nadväzuje na percipientovu skúsenosť, poznatkovú bázu, informovanosť; uvádza percipienta do problematiky; za (potenciálnym) *ale* nasleduje spravidla niečo „nové“, pričom hovoriaci sa usiluje najprv „presondovať“, či adresátovi už nový poznatok nie je náhodou známy. Opísané konštrukcie sú veľmi adresné.

V rozhovore – rada bola zaznamenaná konštrukcia *ja ti neviem* s voľným datívom (na tomto mieste bez bližšej špecifikácie), ktorá signalizuje bezradnosť percipienta, na ktorého sa expedient v tomto type dialógu obracia s explicitnou či implicitnou prosbou o radu:

Mir:<vyrozprávanie problému so vzť'ahom>

Miš: *ja ti neviem mirka*

Mir: *ani ja neviem / ale keď to je tak na prd aj tak naňho stále myslím a: / neviem čo mám robiť.*

Unikátne sme spojenie *ja neviem* zachytili vo význame častice *napríklad: pozrite šak nech je ja neviem pedesiatka trebars.*

Keď sa znovu posunieme k afirmatívnym tvarom slovesa *vedieť*, evidujeme tu konštrukciu *vieš ako+apoziopeza*, ktorú interpretujeme ako vyjadrenie či naznačenie nejakej potenciálne tabuizovanej skutočnosti, ktorú poznajú či iba tušia len komunikanti: *keď akože by jej to náhodou nevyšlo no tak / no vieš ako / – každý sme potom išli do lesa a vieš ako.* Postpozitívne *aby si vedel(a)* slúži zasa hovoriacemu na zdôraznenie: *Martina tu je modna policija aby si vedela.* Okrem toho, pôsobí mierne infantilne a celkom dobre funguje ako prostriedok jazykovej hry v rozhovore – zábava. *Vedieť* alebo *nevedieť* v spojení s **infinitívom** plnovýznamového slovesa nefunguje vždy ako modálne sloveso, môže mať aj („plný“) význam „dokázať“, byť schopný“ a „ovládať“, čo zachytáva aj KSSJ: *to moja teta vie tak gadžovať – ňe ja neviem hovoriť vtipy – no ale ona vie zhodnotiť čo jej treba a čo netreba – telka nahlas išla som sa nevedela sústrediť.*

V závere tejto reflexie použitia slovesa *vedieť* v spontánnej komunikácii chceme poukázať už len na vyjadrenie alebo absenciu osobného zámena *ja* pri negovanom tvare *neviem*. Ako naznačil F. Štícha (2010), ide o pomerne komplikovanú problematiku, fungovanie slovesných tvarov s *ja* či bez neho môže byť ovplyvnené množstvom faktorov. Náš výskumný materiál však ukázal, že ak komunikanti v rozsiahlejších výpovediach použijú toto negované verbum cogitandi spolu so zámenom *ja*, intenzifikujú nevedomosť, ba priam sugerujú partnerovi svoju bezradnosť prameniacu z vlastnej nevedomosti (*ale ja neviem či je to až tak úplne jeho chyba – a ja neviem či mám vinrar*). Ak, naopak, zámeno *ja* nevyslovia, dôraz zostáva v takejto výpovedi na objekte, teda na tom, čo expedient nevie, nepozná (porov. *už ani neviem ani neviem ktora postel' je ktora → ja neviem ktora postel' je ktora*).

1. 2 Myslieť. Popri tejto základnej podobe verba cogitandi sa v spontánnom dialógu dospelých stretávame s derivátmi *pomyšlieť si*, *vymyslieť – vymýšľať*, *domyslieť (niečo) – domýšľať*, *rozmyšľať (nad niečím, o niečom)*, *zmýšľať*. Pri reflexívnej podobe *myslieť si* dochádza niekedy k elidovaniu derivačnej morfémy (*a som myslel že vstanem*). Antepovaná derivačná morféma (*si* i jej nárečový variant *sebe*) spolu s afirmatívnou podobou slovesa v prvej osobe singuláru (*myslím/myšlím/dumam*) pravidelne uvádza reprodukciu vlastného myslenia: *sebe myslím dobre prestane super – si myslím šak to ňe je moja vec – no sebe dumam ci pana šak ňe som ani STARA ani ni:č vieš† – ja som telefonovala si myslím šak cera mi volala – ...tak mi volala si myslím NO ZBOHOM ro'dina↓ ta keď OCO ne'vola ani ty ne'volaš ta si ne'spravil↓*. Samostatné *myslím* bez väzby sa niekedy partikulizuje a nadobúda význam *asi*: *ta jej mama čo mala sestry dve myslím či ke'lo... . Sloveso myslieť (si) sa frekventovane vyskytuje v afirmatívnom tvare prvej osoby singuláru prézenta alebo préterita, a to so zámenom *ja* aj bez neho. Spojenie *ja si myslím* uvádza vyjadrenie subjektívneho názoru, postoja, hodnotenia, pričom zámeno má relativizujúcu platnosť, akoby zmierňovalo radikálnosť daného vyjadrenia: *ja si myslím že ona sa asi prehrieva keď je moc oblečená – ja si myslím že každý môže vedieť prestať – ja si myslím že to je úžasné pretože predstavte si imobilného pacienta s ťažkými dekubitmi... . Préteritálne *ja som (si) mysl(a)* sa používa skôr pri sebaospravedlňovaní, vysvetľovaní, zdôvodňovaní niečoho, príp. až pri obrannej reakcii: *...lebo ja som si mysl(a) že som spravil niečo fakt dobré - ...lebo ja som mysl(a)la najprv / že to je v sobotu – ...no lenže ja som mysl(a)la že on je kludny taky človek... . (Ja) som mysl(a)l že sa objavuje aj v hyperbolizovaných výpovediach: *ja som mysl(a)l že sa mi rozteču (šlapky na nohách v letnej páľave) – som mysl(a)l že umrem – som mysl(a)l že ma no neskutočne jak ma štipali (nohy) – ja som mysl(a)la že ma urve*.***

1. 3 Rozumieť. V spontánnom dialógu nachádzame aj deriváty *porozumieť* a *dorozumieť sa s niekým* (tu už dochádza k prekryvaniu s verbom dicendi). Sporadicky je možné naraziť na nekorektný tvar tretej osoby plurálu *nerozumja* či na spojenie s akuzatívnym tvarom osobného zámena namiesto datívneho (*rozumiem ťa*). Dominuje prvý a druhý význam uvedený v KSSJ, teda „postihovať zmysel, význam niečoho“ a „mať pre niekoho/niečo pochopenie“; z viacerých kontextov však vyplýva, že *rozumieť* sa vzťahuje okrem porozumenia nejakému jazyku (napr. slovenčine, rusínčine, nemčine, ale aj slovenským nárečiam navzájom: *ako ja CHApem proste že bratislavčania (oni že) nerozumeju hej† ale tak'isto napríklad keby sme boli v Nitre a ICH slova↓ hej† tiež su daktore také že nerozumiem↓*) a jeho slovám hlavne na poznanie hlbších vzťahov a súvislostí: *...na to že niektorým veciam nerozumiem... – to rozumiem celej situaciji rozumiem*. Tvar *nerozumieš* na konci repliky alebo výpovede s antikadenciou signalizuje napätie, disenz medzi komunikantmi a má zdôrazňujúcu funkciu: *ale šak ja nemam peniaze nerozumieš†*. Ten istý, no afirmatívny tvar s konkluzívnou kadenciou či s antikadenciou sa partikulizuje, slúži ako

kontaktný prostriedok alebo funguje ako expletívum, najmä pri vysokej koncentrácii na pomerne malom úseku:

Idem **rozum(i)eš**↑ a po'zeram a na'klad'ak↓ ale ňe: že(by) mali **rozumieš**↑ normalne ĤAhač↓ / a on→ čšš a obe'huje ----↓ a ešte dajaky stary (džad) **rozumieš**↑ <zvuky> ešte polhodinu ho o'behuj↑ a ja už som len videl z DIALky↓ hovorim čo ten DEbil tam robi↓ som ho nemohol o'behnuť↓ ňe↑ / a už **rozumieš**↓ a z jednej strany na druhu↓ **rozumieš**↓ tak z nim chodi↓ / hej↑ a ja oproti nim↓ hej↑ (hovorim č) a ČO teraz↓ ňe↑ (už) nor'málne som BRZdil **rozumieš**↑ a ani nič ----- hej↑ že keď maš most alebo čo→ tak maš trošku tak VIAC pries'toru↓ ale tam maš→ to je tiež blbosť→ (...)
tam maš tam maš **rozumieš**↓ / máš nakres'lenú tú (t/len) kraj'nicu **rozumieš**↑ a ZA ňou by si mal ísť↓ hej↑ z bi'cyglom↓ hej↑ ale niekedy maš kraj'nicu **rozumieš**↑ a TOLko maš tej cesty už↓ / a tu už maš TRAVu -----

1. 4 Chápať. Deriváty tohto slovesa sa nevyskytujú. Tvary *chápeš/chápete* podliehajú partikulizácii a fungujú ako kontaktný prostriedok i ako expletívum (*ale ja byvam kolo cintorina chápete ma tesne*). Spojenie *ja nechapem* (najmä) vo finálnej pozícii s prípadnou semikadenciou signalizuje rozpaky, rozhorčenie expedienta a intenzifikuje neporozumenie zmyslu, logiky niečoho: *to je uplne mimo ja nechapem – ona furt dava domace ja nechapem – no hej ale ja nechapem proste – hej ja nechapem jak je to možne*.

1. 5 Znať/znac, dúfať, veriť. Kým v kontexte spisovnej slovenčiny sa sloveso **znať** kvalifikuje ako zastarávajúce, v kontexte východoslovenského substandardu je **znac** pomerne preferované a funguje v podstate popri spisovnom *vedieť* (tým sa situácia v jazykovom priestore východného Slovenska zblízuje so situáciou v češtine, kde paralelne existujú slovesá *vědět* a *znát* ako dva slovesné prostriedky na vyjadrenie veľkej miery istoty subjektu, porov. 2005, s. 295), najmä však ako jeho ekvivalent, a to aj v lexikalizovaných spojeniach *vieš čo/viete čo*↑ = *znaš co/znace co*↑ (partikulizácia); *a ja znam*↑ = *ta ja viem*↑ (ironická tonalita). *Znať* má v našom materiáli početné deriváty: *poznať, vyznať sa (niekde, v niečom), uznať, spoznať – spoznávať, pospoznávať* (toto distributívne sloveso pôsobí ako okazionalizmus).

Použitím slovesa **dúfať** podľa českej kognitívnej lingvistiky hovoriaci kvalifikuje istý jav ako žiaduci (opozitom je v tomto zmysle sloveso *obávať sa*), pričom miera istoty hovoriaceho o zvažovanom jave je nižšia než pri slovese *predpokladať* (porov. 1999, s. 98). V našom materiáli sloveso *dúfať* patrilo k striednejšie používaným a obmedzovalo sa spravidla na voľný pracovný dialóg študentov: *...a ešte skúšku / dúfam že nedá v pondelok – hej dúfam že aspoň na trojky ma pustia – ja dúfam že to prežijeme dajak v zdraví toto všetko – ňe: ako e'seje myslíš↑ mam iba je(d)nu a dúfam že do'stane(m) aspoň jeden bod z nej*↓. Tendencia k sémantickému vyprázdňovaniu, najmä v prvej osobe indikatívu a imperatívu, príznačná pre každodennú komunikáciu v češtine (porov. tamtiež) nebola v našom materiáli nejako výrazná, resp. nepozorovali sme ju.

Sloveso **veriť** registrujeme v dvoch tvaroch. Afirmatívny zapadá do konštrukcií *ja verím/to ti verím*, ktoré bývajú reduplikované a majú, podľa našej mienky, funkciu uistenia adresáta o pochopení jeho situácie, dôvodov a pod. zo strany expedienta:

- (1) A2: no ako pre nas čo sme / maturovali pomaly pred petnástimi rokmi tak to bude sranda↓ to akože→
A1: tak to ti VERím↓ to ti verím↓ no↓
- (2) **Ja:** a / ja sa za'stavim no↓
|| **T:** dobre Janičko
|| **Ja:** ten čas no / ten ča: s vo mne no to je take→
T: ja verim↓ / ja verim↓ / hej↓

Negovaný tvar so zámenom *ja* či bez neho sa vzťahuje na niečo, čo expedienta prekvapilo, čo vníma priam ako zázrak, čo neočakával a čo zdanlivo nebolo reálne: *ja: neverim tomu ešte doteraz – neVERim že nam zas dala domacu* (za relevantný faktor tu možno pokladať aj suprasegmentálne prostriedky).

1. 6 Ostatné verba cogitandi. Boli zachytené iba ojedinele, niekedy dokonca jednorazovo, a badať pri nich, ako sme uviedli vyššie, prekryvanie s inými slovesnými sémantickými skupinami.

Zdať sa – vo funkcii spony; prelínanie verba cogitandi a „zrakového“ verba percipiendi (*mne sa zdal taky taky neškodny*). V synonyme *pripadať sa* dostáva na povrch aj pohybový význam. Pri oboch slovesách počítujeme nižšiu mieru istoty hovoriaceho.

Odporučiť – KSSJ uvádza význam „navrhnúť, poradiť“, čo dopĺňa naše zistenie, že toto sloveso sa objavuje práve v type rozhovor – rada:

- (3) B: čo sa mi stalo ty brďo↓ / som h točil a mi vypadlo sklíčko z okuliarov↓(...) (to) sa mi stalo
 a: → ňeska som-----
 Ni: najlepšie: niekomu kto pracuje v optike ↓ /
 B: no: to by bolo AJ najlepšie↓
 Ni: áno↓ a *ja taku os..ja taku osobu POZnám* → môžem ODporučiť→
 (...)
 Ni: môžem vám ju odporučiť↓ je vážne výborna

Všimnúť si/všímať si – je frekventované so zámenom *ja* v konštrukciách typu *ja som si všimla že...*; takéto výpovede majú, ako sa ukazuje, potvrdzujúcu funkciu vo vzťahu k predchádzajúcej percipientovej výpovedi/replike, resp. expedient sa prostredníctvom takejto konštrukcie chce ospravedlniť, že istú skutočnosť alebo dokonca defekt zaregistroval neskôr ako adresát:

- (4) *ja som si až teraz všimla že ste bosá* (replika pochádza z „návštevového“ dialógu)
 (5) JN: a a: a a: ale ----- prišiel→ PRIšiel a vieš čo spravil↑ (že vieš čo↑) je tu tma↓ je tu TMA↓ tu sa ňe tu sa svieta ja ňemam rad toto SVETlo↓ musim(e) odostrieť↓ vieš čo↑ bude to len na pol na pol OKna↓
 MJ: *ja som si všim(l)a že je na na jednom okne je iba↓ to druhé je→ / odhrnutá↓*

Predpokladať – vyskytlo sa iba v dialógu o odbornej, resp. abstraktnej téme (problematika snov), ktorý by sme typologicky zaradili k voľnému pracovnému rozhovoru – rada, kde už cítiť dosť vysokú mieru inštitucionalizácie:

- (6) Ma: ale ja si AJ tak myslim že ZME zodpovední za to čo robíme pred spanim a NAjme keď mam skusenost' že
 Ad: <skok do reči> pred spanim HEJ↓
 Ma: NO Ano↓
 Ad: (ale) pred spanim keď da'koho zbijem ta(k) SOM zodpo'vedný za to↓
 Ma: jo: j ale NIE: hehe ale keď keď @ ako jak s tymi ho'rorami↓ a teraz sku'senosť že: že mam zle sny:→ a ja neviem čo↓
 Ad: ano keď po'zeram→
 Ma: no↑
 Ad: keď po'zeram ho'rorory→
 Ma: a a a napriek tomu ne..predpo'kladam to Ano a a predpo'kladam že už mam sku'senosť s tym že bolo dačo zle→ <Ad: ano→> a ja AJ tak @ teraz roz'myšľam v danej situa'ciji→ no u'robiť to alebo nie pozrieť si toto alebo toto→

Rozhodovať/rozhodnúť sa – unikátne sme ho zaznamenali pri uvádzaní reprodukovanej reči (*tak sa proste rozhodli že NIE / že dajú mi za pravdu*), čím sa aktivizuje aj sémantika verba dicendi.

Naznačiť – význam z KSSJ „náznakom dávať najavo“, „napovedať“ poukazuje na to, že toto sloveso hraničí s „vizuálnymi“ verbami percipiendi (*a čo mi tym padom ideš akože naznačiť*↑).

Predstaviť si – podľa KSSJ má v tvare druhej osoby singuláru zdôrazňujúcu platnosť a vystupuje vo funkcii partikuly; s takýmto vysvetlením súhlasíme, avšak v niektorých prípadoch si exponovaný tvar ešte zachováva pôvodný slovesný význam, keď slúži na stimuláciu mentálneho procesu predstavovania u percipienta: *si predstav že zmenili vlasne učiteľov* (part.) – *predstav si knihu v ktorej sa celý dej odohrava v jednom momente* (verb.); ako sa ukazuje, pri rozlišovaní partikula – verbum zrejme zohráva úlohu aj umiestnenie derivačnej morfémy *si*.

Tušiť – v jeho sémantike registrujeme prelínanie verba cogitandi a verba percipiendi. V prvej osobe singuláru prézenta sa partikulizuje, nadobúdajúc význam *asi*. Slúži na vyjadrenie neistoty subjektu (*a to ňe je asi všetko tuším – som ťa videla na misijach tuším*).

Zistiť – podľa KSSJ má význam „skúmaním na niečo prísť, niečo poznať“. V našom materiáli sa často vzťahuje na negatívne skutočnosti, či inak, zistenie, objav, poznanie pravdy alebo objektívneho stavu vecí prichádza obyčajne neskoro: *a zistila že preto ju to boli lebo veľa cvičila vo fitnese – ja som to neskoro zistil – a tam jej to zistili*↑ – *aby zistil vodafon (...)* že prečo majú nízky obrat... .

Čakať – toto sloveso je v našich dialógoch používané vo význame „očakávať“: *ja čakám že vy mi povie že čo chcete – takže ja budem čakať že čo mi povie*. I. Nebeská (1999, s. 99) tvrdí, že „výrazným sémantickým rysem slovesa očakávať je zaměření do budoucna“, a dodáva, že toto sloveso „nevyjadruje hodnocení, postoj mluvčího k zvažovaným jevům“, že „očakávame jevy pozitívni i negativní“. Pokiaľ ide o slovenčinu, v jednej z prednášok rímskokatolíckeho kňaza Mariána Kuffu sme zachytili aj krátku jazykovú reflexiu týkajúcu sa vzťahu slovies *čakať* a *očakávať*. Podľa neho obe slovesá majú aj hodnotiaci potenciál – *čakať* záporný (zvyčajne čakáme u lekára, v rade na nejakom úrade či v obchode a pod., pričom je táto „činnosť“ spojená s negatívnymi emóciami), *očakávať* kladný (Kuffa uvádza príklad, že dievča očakáva svojho milého, pričom je logicky naplnené pozitívnymi emóciami). Spontánny dialogický prejav uvedené odtienky veľmi nerozlišuje, preferuje „jednoduchšie“ sloveso *čakať*, hoci s významom „očakávať“, a kontext, do ktorého je dané sloveso zasadené, interpretujeme skôr ako neutrálny.

V skúmaných dialógoch sme sa vzácnne stretli so slovesami ako *obhajovať* (súvisí s argumentáciou), *stotožňovať sa s niečím* (kríženie verba cogitandi a percipiendi), *počítať* alebo *rátať s niečím* (vo význame „predpokladať“), *zamerat sa na niečo*; prekrývanie kognitívneho a emotívneho významu identifikujeme pri slovesách *pristihnúť sa pri niečom*, *zháčiť sa*, *zaujímať* (*ta keď ťa tak veľmi zaujíma ta tema tak podľa mňa môžeš*); v prenesenom význame by sme ako kognitívne hodnotili aj slovesá *ukladať sa*, *vybavovať sa* (pomenúvajúce mentálne procesy, napr.: *mysel/ si kch v tom čo do'stane kch kch kch cez oči*→ / *cez sluch*→ / *do mozgu*↑ / *to sa tam u'kladá*→ / *ob'ra:zy a tak d'alej*→ a: časom sa to vyba'vuje↓), *podšúvať svoj názor niekomu* či *spájať si niečo s niečím*; napokon, vyhranila sa aj skupina slovies, ktoré vyjadrujú akési defekty poznania/poznávanie, príp. vnímania: *mýliť sa*, *pomýliť sa*, *pomýliť si niečo*, *zabudnúť – zabúdať*, *upodozrievať* (motivované zrakom), *marit sa* (prelínanie kognitívneho a percepčného slovesa) alebo expresívne *zbláznit sa* a *praskať* (čo im PRASka načisto↑).

2 Verba percipiendi. „Vzťah medzi smysly a rozumem, tělesným a netělesným, tělem a duchem patří v celé historii lidského poznání k základním otázkám (...) naše myšlení je zakotveno ve zkušenostech, které získáváme svými smysly“ (2005, s. 130). Tento citát, ale rovnako aj ďalšie postrehy kognitívnej lingvistiky (2005), napr. o rozrôznenej sémantike

slovesa *cítiť*, o etymologickej spätosti slovies *vidieť* a *vedieť*, o súvislosti medzi slovami *zmysly* – *zmysel* – (a my môžeme doplniť aj) *mysel* či o tom, že v naivnom obraze sveta aktivita zmyslov a rozumu splýva, demonštrujú, že hranica medzi kognitívnymi a perцепčným slovesami je naozaj dosť vágna a priechodná, ako sme to naznačili už vyššie pri niektorých verbách *cogitandi*. I. Kolářová (1999) sa vo svojej štúdií o význame a funkciách slovies *podívať se*, *koukat/kouknout se* zmieňuje o tom, že „slovesa pojmenovávajúcí zrakové vnímání a smyslové činnosti, které s ním souvisejí, mohou vystupovat jako synonyma výrazů označujících vnímání nebo činnost jiného druhu“ (ako príklad uvádza použitie slovesa *vidieť* vo význame „počuť“) a že tieto zrakové verbá môžu byť synonymné dokonca aj so slovesami označujúcimi nejakú racionálnu činnosť.

Vychádzajúc z úvah a zistení kognitívnej lingvistiky, slovesá zmyslového vnímania uchopujeme v kontexte nášho výskumného materiálu, takpovediac, „užšie“. Znamená to, že sa obmedzujeme na fungovanie základných slovies viažucich sa svojou sémantikou k jednotlivým zmyslovým orgánom – zraku, sluchu, čuchu, chuti, hmatu. Iba príležitostne a okrajovo sa zmieňujeme o slovesách, ktoré sú alebo by mohli byť podľa našej mienky zmyslovými orgánmi motivované.

2.1 „Zrakové“ verba percipiendi. Zrak sa jednak intuitívne, jednak podľa tradície gréckej filozofie považuje za „najistejší“ zmysel, za hlavný zdroj poznania, pričom základnou metaforou pre vedenie je už oddávna videnie (porov. 2005, s. 131). O preferencii tohto zmyslu svedčí aj pomerne bohatý repertoár „zrakových slovies“ vyexcerpovaný z nášho materiálu. V prvom rade je to bazálne sloveso *vidieť* a jeho dokonavý náprotivok *uvidieť*; na túto dvojicu sa napája dvojica *pozrieť* – *pozerať* (*sa*, *si*) a z nej odvodená reťaz *popozerať*, *pozorovať*, *vyzerať* (a jeho nárečový pendant *vypatrac*); za subštandardný (príp. priamo nárečový alebo v slovníkoch sa uvádza hovorový) možno pokladať rad slovies *kuknúť* – *kukať*, *pokukovať*, *nakúkať*, *okukať sa*; periférnejšiu pozíciu majú slovesá *sledovať*, *zbatáť*, *prehliadať*, *kliпкаť*, *žmurkať*, expresívne *čumieť* a intelektuálnejšie *monitorovať*.

Na vyjadrenie neistoty subjektu sa v spontánnej dialogickej komunikácii používajú najmä dva prostriedky – neistota vo vzťahu k prítomnosti je naznačená v spojení *sa mi vidí*; neistotu vo vzťahu k budúcnosti implikujú tvary *uvidím/uvidíme/uvidí sa* bez väzby. Tvar druhej osoby *vidíš/vidíš* v iníciaľovej pozícii interpretuje KSSJ ako partikulu či interjekciu slúžiacu na vyjadrenie spamätania sa, dovtípenia sa. Takýto výklad zodpovedá nášmu materiálu len čiastočne. Nachádzame v ňom aj prípady, keď je tvar *vidíš* zasadený do kontextu partikul *no vidíš/no vidíš to/ta vidíš*. Takto sa objavuje hlavne v rozhovore – interview v replikách komunikanta s nadradenou pozíciou, pričom implikuje poučanie a prezentuje mentorský prístup vo vzťahu k partnerovi v podradenej pozícii (najmä vzťah matka – dcéra, matka – syn). Nadradený komunikant pomocou exponovanej frázy potvrdzuje vlastnú skúsenosť či poznatok (parafráza: „no takže vidíš, že sa potvrdilo/že platí to, čo som ti hovoril(a)“). Plasticky z analyzovaného materiálu vystupujú frázy so zveličujúcou perspektívou „*robiť niečo od nevidím do nevidím*“ (=donekonečna, veľmi dlho), „*pozerali na vás jak na šaľených*“ (prírovnanie k vážnemu mentálnemu defektu), „*niekto v živote niečo nevidel*“ (...v senci a v košiciach za osem či za desať či koľko to som v živote nevidela). Tvar prvej osoby singuláru prézenta *pozerám* sme opakovane zaznamenali v rámci enumerácie dejov, ktoré sa radia za sebou v zlučovacom vzťahu (najčastejšie pomocou spojky *a*), pričom takáto enumerácia je súčasťou narácie: *a ja idem vonku zo stanice a pozeram oni stade išli... – idem rozumieš a pozeram a nakladák – ja som zobral neska čerešňa / pozeram / čerešňa sa málo rozvíja*. Ako ukázala O. Müllerová (2007, s. 116 – 117), ide o historický prítomný, konštantný formálny prostriedok rozprávania príhod. V autorkiných ukázkach je markantný historický prítomný práve rôznych „zrakových“ verb percipiendi (*vidí, koukám, rozhlížím se: no tak já sem tam přišla / koukám nikdo nikde*). Domnievame sa, že historický prítomný

vizuálnych sloviess v kontexte naratíva slúži ako prostriedok zvýšenia dramatickosti rozprávania.

Napokon, neodškriepiteľnú apelovú a kontaktnú funkciu má už výrazne interjekcionalizované *pozri/pozrite*: *aha: anton pozri jak sa tvári*.

2. 2 „Sluchové“ verba percipiendi. Menej rozvinutý je súbor základných sloviess viažucich sa na vnímanie pomocou orgánu ucho. Ide o *počuť* – *počúvať* (niekedy nielen s významom sluchového vnímania, ale už aj (ne)adekvátneho konania), nárečový variant *čuc* a predponové deriváty *začuť*, *dopočuť sa*, *vypočuť si*. I v našom materiáli sa potvrdil už známy fenomén interjekcionalizácie tvarov *počúvaj/počúvajte* s kontaktnou funkciou a s funkciou apelu na pozornosť adresáta (*a to počúvajte / a na toho: zdravasa vy sa chystate dakedy*↑). Základové sloveso *počuť/počúvať* a jeho deriváty sa viackrát vyskytli pri uvádzaní reprodukcie reči a nejakej skúsenosti, poznatku či informácie: *ale zase v čechach je dobre používať šarištinu lebo som sa dopočuť že ľudia zos východu sa boja tam – ...a ja ju počúvam ty o čom rozpravaš*↓ – *ale kdesi som počul na nejakej kázni že to farár hovoril že my nemame istotu ku komu sa môžeme modliť*.

2. 3 „Chuťové“ verba percipiendi. Tieto slovesá nie sú veľmi pozoruhodné z hľadiska svojho komunikačného použitia; zaujímavá je skôr paradigma slovesných lexém s významom chuťového zmyslového vnímania, po ktorej komunikanti v spontánnom dialógu siahajú: od základného a neutrálneho *chutiť*, ktoré má svoj nárečový pendant v slovese s pozitívnou sémantikou *smakovac*, cez dokonavé *chutnať*, *ochutnať* a jeho nárečový, resp. hovorový variant *okoštovať*, až po sloveso *vychutnávať si*, ktoré sa už nevzťahuje len na jedlo, ale aj na nejaký nehmotný, duchovný zážitok, napr. jeden kameraman reflektuje svoju činnosť natáčania počas istého koncertu sakrálnej hudby svojim priateľom takto: *normalne som zatvoril oči a som si to vychutnával*.

2. 4 „Hmatové“ verba percipiendi. Pri veľmi úzkom vymedzení sme v skúmanom materiáli narazili len na jediný prípad uplatnenia takéhoto slovesa zmyslového vnímania: *a toho kolina tam začínaju hladkať* či čo. Keď však pod vplyvom kognitívno-lingvistických bádání svoj obzor rozšírime, objavíme priam zlatú baňu sloviess motivovaných hmatom. Boli by to slovesá s koreňovou morfému *-drž-* (*držať*, *dodržať*, *podržať sa*, *udržať (sa)*, *vydržať*, *zdržať sa*, *zdržovať*), *-ruk/ruč-* (*doručiť*, *odporúčať* – *odporučiť*), *-siah-* (*dosiahnuť*), *-tiah/t'ah-*, kde sa už okrem hmatu výraznejšie uplatňuje aj pohyb (*t'ahať*, *dotiahnuť*, *rozťahať*, *odťahať*, *odťahovať sa*, *naťahovať*, *natiehnuť*, *potiahnuť*, *posťahovať si*, *priťahovať*, *vyťahať (sa)*, *vyťahovať*, *stiahnuť*). Slovesá s uvedenými morfému spravidla pomenúvajú rôzne deje, ktoré môžu byť hmatom, resp. dotykom či pohybom rúk, základným orgánom hmatu, spôsobené. Niektoré ďalšie by mohli byť: sloveso *chytiť* – *chytať* a jeho deriváty *chytiť sa*, *odchytiť*, *zachytiť*; slovesá *hodiť* – *hádzat'* a ich deriváty *hodiť sa*, *nahádzať*, *pohádzať*, *vyhádzat' (sa)* – *vyhadzovať*; *pustiť* – *púštat'*; slovesá vyjadrujúce prudký pohyb a špecifický pohyb po povrchu či v priestore *stlačiť* – *stláčať*, *strčiť*, *strhávať*, *poutierať*, *pretierať*, *vyhrabať*, *nahrabať*, *naškrabať*, *napchať*. Od toho možno azda odvinúť súbor expresívnych lexém s podobným významom: *čmajznúť*, *oškrieť*, *našturať* (=napchať), *vyčuchať* (toto nárečové sloveso je priam kuriózne tým, že jeho motivácia je hmatová, avšak obsahuje koreňovú morfému „akoby motivovanú“ iným zmyslom – čuchom; v pozadí, samozrejme, stojí synonymia *šúchať* – *čuchať*). Z iného súdka by boli slovesá súvisiace s hmatom realizovaným zubami: *hrýzť*, *hryzkať*, *okusat'*, *ukusiť*. A ak vezmeme do úvahy, že rukami, základným hmatovým orgánom, sa realizujú aj činnosti ako dávanie a branie, tak potom na tomto mieste môžeme otvoriť aj súbor obsahujúci základné slovesá *brať* a *dať* –

dávať, ich deriváty (*podat' – podávať, odovzdat' – odovzdávať, набраť, odobrať, pobrat', rozdat' – rozdávať, vybrať (si)*), príp. nespisovné synonymá (*rvat', urvať*).

Touto enumeráciou sme iba rozprestrelí vejár slovies motivovaných hmatom a ústredným orgánom daného zmyslu – rukami. Vidieť, že je to vejár nesmierne pestrý, bohatý, na podrobnú analýzu náročný a od zamerania tohto príspevku sa značne vzdáľujúci. Z uvedených dôvodov sa podrobnejšiemu rozboru vymenovaných slovies na tomto mieste venovať nebudeme.

2.5 „Čuchové“ verba percipiendi. Táto skupina nie je v našom materiáli zastúpená prakticky nijakým typickým slovesom; jedine sloveso *cítiť* sme zaznamenali v kontexte, kde má význam čuchového vnímania: *si necitila ten smrad*↑.

3 Emotívne verbá a verbá označujúce psychofyzické deje a stavy. Do tejto značne komplikovanej verbálnej skupiny (porov. Sokolová, 1995; Tibenská, 1989) vyberáme z nášho materiálu:

- relatívne frekventované sloveso *bát' sa* vyjadrujúce psychický stav, ktoré vystupuje jednak ako subjektovo-objektové (*tak sa strašne bojím že tam priberiem*), jednak ako subjektovo-bezobjektové (*ja nepočuвам ja sa budem v noci báť*);
- sloveso *bolieť* nachádzajúce sa prakticky len v sémanticky neaktívnych vetách, kde je séma mimovoľnosti, relevantný príznak skupiny psychofyzických verb, prítomná len implicitne, pričom substantívum vo funkcii subjektu býva pomenovaním časti ľudského organizmu a zámeno (príp. substantívum) v pozícii objektu pomenúva organizmus ako celok (*a andrejku velesovu boli bedrovy kľb – normalne ma až kosti začali bolieť – a: budze me tri dni žaludok boľec no diki – mňa strašne bolela noha*). Vyskytol sa aj prípad, že sa sloveso *bolieť* správalo ako bezsubjektovo-objektové – pomenovanie časti organizmu v pozícii subjektu chýbalo, teda akoby „orgán bolesti“ nebol známy, namiesto neho však pribudlo explicitné vyjadrenie miesta bolesti v pozícii príslovkového určenia (*no ale tu ti nebolelo ťa keď ti to robil*↑); podobne funguje ešte sloveso *štipať* (*ci to presne tak ma štipali nohy v holandsku keď som bol*);
- skupinu bezsubjektovo-objektových slovies pomenúvajúcich psychofyzické procesy, kde v pozícii objektu stojí osobné zámeno (*až ma zamrazilo lebo... – proste furt ma napinalo – jednak to že ja si v tych termalnych napriklad sa mi zdalo že: sa mi tak nebridilo ako tu - takže už sa ti bude ľahšie dýchať*↓ *hej*↑ či ešte *sa ne'dycha ľahšie*↑). Zaujímavé je v tejto súvislosti slangové sloveso *lepíť*, ktoré sa v niektorých kontextoch správa ako bezsubjektovo-objektové (*a veľmi le'pilo*↓ *ráno ti veľmi*↓ *hej*↑), v iných ako bezsubjektovo-bezobjektové, resp. možno na ne nazerat' aj ako na elipsu zámenného objektu (*NO a čo*↓ *JAK pred skúškou*↓ *čo*:↑ *le'pilo le'pilo*↑ *veľmi lepilo*↑) a v ďalších je dokonca obsadená aj subjektová pozícia (*mu lepilo prist*);
- skupinu slovies blízku skupine predchádzajúcej, ktorá však disponuje všeobecným subjektom *to* (*vždy to vo mne evokovalo niečo také že kráľ ako lýt tých nástrojov – ja nepanikárím len ma to znervozňuje pretože... – mňa to tiež stale nasere – len ma to mrzi kvôli tomu že... – a v podstate sa to nejak pomaličky horšilo a horšilo... – musi sa vam to najprv ukl'udniť*);
- skupinu reflexívnych slovies: *aj dneska sa toto radovala že schudla z ameriky - a už potom cely ko lektiv sa tešil*↓ *MÁ*↓ *O:U*↓ *Boris nemože SKLAMA:Ť*↓ *Boris je DOBRÝ*↓ *Boris toto*: ↓ (tu akoby emotívne sloveso uvádzalo reprodukovánú reč; zrejme však treba uvažovať o elipse verba dicendi, resp. uvažovať o prekrývaní emocionálneho významu a významu hovorenia pri slovese *tešiť sa*) – *tato kniha (...) spôsobilá že som sa totálne vybodol na kto chytá v žite – tam zase sa rozčuľoval jakeby neviem čo – no*

a: mimo sa našťval ňe a mu tam vypisoval esemesky... – mimo sa na neho nasral). Dvakrát sme zaznamenali aj expresívne sloveso *besnieť sa/zbesnieť sa*. V prvom prípade v pozícii subjektu vystupovalo zvieratá (*a koni:k nepočuval↑ som videl – ta: vieš / dlho nebol vonku sviňa - a neskakal↑ - skakal more: dajak besnel sa*), v druhom sa toto sloveso vzťahovalo na ľudskú entitu, pričom išlo o nárečovú pasáž dialógu (*...a ten pošol domu(/ov)→ hodzil (si) ŠTRANG na ŠIju cez @ HREdu→ a MAceri hutori o`bešim še o`bešim↓ a vona hvári OBEŠ še ZBEŠnej še↓ choľem budzem mac POkoj ↓)* – v takomto kontexte by sme ho hodnotili takmer až ako dysfemizmus participujúci na sile výrazu;

- najmä v dialógu študentov sa objavujú slovesá typu *stresovať sa* či *panikáriť* (*ja nepanikárim len ma to znervozňuje pretože... – ja sa nestresujem ja sa nestresujem*).

4 Záver. Vo vzájomne sa prelínajúcich skupinách kognitívnych a percepčných slovies popri veľmi častom sémantickom vyprázdňovaní, partikulizácii a interjekcionalizácii hlavne tvarov prvej a druhej osoby singuláru, príp. plurálu pozorujeme prevahu rôznych tvarov a konštrukcií, ktorými hovoriaci vyjadrujú svoju neistotu, nevedomosť, neznalosť, pochybnosti a tie neraz ešte intenzifikujú napr. explicitným použitím osobného zámena *ja*. V skupine emotívnych a psychofyziologických slovies badať zasa vyšší výskyt a väčšiu rozmanitosť slovies vyjadrujúcich negatívne emócie (*bolieť, báť sa, besnieť sa, zbesnieť sa, našťvať sa, nasrať (sa), zhroziť sa, horšiť sa, neznášať, žiarliť, rozčuľovať sa, trpieť*).

Poznámky

¹ O podrobnejšej charakteristike výskumnej vzorky pozri napr. in: Bodnárová, 2011; o výskume slovies v spontánnej dialogickej komunikácii podrobnejšie pozri Bodnárová, 2013.

Literatúra

- BODNÁROVÁ, M.: *Spontánna hovorená komunikácia dospelých na východnom Slovensku cez optiku stratifikácie národného jazyka*. Jazyk a kultúra, roč. 2, 2011, č. 7.
- BODNÁROVÁ, M.: *Verba dicendi v neinštitucionálnej komunikácii dospelých na východnom Slovensku*. In: Polarita, paralely a prieniky jazykovej komunikácie. 8. medzinárodná vedecká konferencia o komunikácii v Banskej Bystrici. 2013 (v tlači).
- KOLÁŘOVÁ, I.: *Některé významy a funkce sloves podívat se, koukat/kouknout se*. Naše řeč, roč. 82, 1999, č. 2.
- Krátky slovník slovenského jazyka*. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. vyd. Bratislava: Veda, 2003. [Online.] <http://slovniky.korpus.sk>
- MISTRÍK, J.: *Štylistika*. 3., upravené vyd. Bratislava: SPN, 1997.
- MÜLLEROVÁ, O.: *Příhody jako strukturní komponent narativních interview*. In: Hoffmannová, J. – Müllerová, O. (eds.): *Čeština v dialogu generací*. Praha: Academia, 2007, s. 97 – 126.
- NEBESKÁ, I.: *O předpokladech a očekáváníích*. Slovo a slovesnost, roč. 60, 1999, s. 92 – 101.
- SOKOLOVÁ, M.: *Kapitolky zo slovenskej morfológie*. Prešov: Slovacontact, 1995.
- ŠTÍCHA, F.: *Nerozumím tomu vs. Já tomu nerozumím. (K užívání zájmena já z hlediska korpusových nálezů)*. In: Čmejrková S. – Hoffmannová, J. – Havlová, E. (eds.): *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Karolinum, 2010, s. 227 – 232.
- TIBENSKÁ, E.: *Séma mimovolnosti vo významoch slovesných lexém označujúcich psychofyzické deje a stavy*. Slovenská reč, roč. 54, 1989, s. 321 – 333.
- VAŇKOVÁ, I. – NEBESKÁ, I. – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. – ŠLÉDROVÁ, J.: *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum, 2005.

Resümee

Der Beitrag, inspiriert durch kognitivlinguistische Forschungen, beschäftigt sich mit einer kommunikationsfunktionellen Analyse von Verba cogitandi, Verba percipiendi und von den emotionalen Verben im spontanen Dialog der Erwachsenen in der Ostslowakei. Die drei angeführten Kategorien der Verben überschneiden sich mit ihrer Semantik und oft sind bei ihnen semantische Entleerung, Partikulisierung, Interjektionisierung und mehrfache Bildungen und Konstruktionen (Strukturen) zu beobachten, die Unsicherheit, Unwissenheit, Unkenntnis, Zweifel und negative Emotionen ausdrücken.

Tento príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu GaPU/1/2/2012 *Lingvistická charakteristika neinštitucionálneho dialógu*.